

Ana Elaković Nenadović
 Univerzitet u Beogradu
 Filološki fakultet
 aelakovic@yahoo.com

Originalan naučni rad
 primljeno: 28. mart 2013
 prihvaćeno: 1. oktobar 2013

PROBLEM ADEKVATNOG PREVOĐENJA OSNOVNIH PRAVNIH TERMINA U BOGIŠIĆEVOM *OPŠTEM IMOVINSKOM ZAKONIKU*

Sažetak: U radu će biti podvrgnuti kontrastivnoj analizi ključni termini: zakon (*νόμος*), običajnost (*ἔθος*) i običajno pravo. U tu svrhu ćemo razmotriti antičko izvorno značenje ovih termina, njihovo prevođenje i upotrebu u modernim evropskim i slovenskim jezicima. U drugom delu biće istraživano uvođenje novih pravnih termina od strane Valtazara Bogišića prilikom sastavljanja *Opšteg imovinskog zakonika za Knjaževinu Crnu Goru*.

Ključne reči: Valtazar Bogišić, *Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru*, pravna terminologija, kodifikacija, običaji, metodologija, lingvistika, kontrastivna analiza, neologizmi.

Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru najveće je delo velikog pravnika i istoričara prava Valtazara (Balda) Bogišića (1834–1908). Ovaj zakonik, između ostalog, predstavlja izrazit primer narodskog zakonika, u pravom smislu te reči. Crna Gora je tada imala potrebu za kodifikacijom građanskog prava, prava koje se do tada zasnivalo isključivo na običajnoj tradiciji. Za Bogišića je to bio velik izazov i konačno ispunjenje njegove pravničke misije. Dok se čita ovaj zakonik, može se primetiti koliko je Bogišić nastojao da ga ne udalji od već postojećeg narodnog običajnog prava, ali i pravne narodne svesti, uopšte. To vidimo i osećamo i kroz njegovu ogromnu težnju i napor da običaje naroda i njihovu moralnost pretoči u zakonik, upotrebljavajući što vernije termine i izraze za pojedine pravne norme. Naravno da je u novom zakoniku bilo i dosta onoga na što nismo mogli naići u narodnom pravu, jednostavno zato što su u crnogorskom društvu nastupale neke nove, moderne struje, čiji se sistem više nije mogao temeljiti na prostim običajima dotadašnjeg društva. I tu se Bogišić, razume se, koliko je to bilo moguće, trudio da se približi narodnom duhu. Jedan od načina ovog približavanja je bila i njegova izuzetna posvećenost pravnoj terminologiji, putem koje je novonastali zakonik trebalo da dođe do svesti naroda za koji je i pravljen. Odatle i Bogišićev trud da što više narodnih pravnih običaja i narodnih izreka pretvori u pravne norme, kako bi oni bili što bliži narodu i njegovom poimanju pravnog poretka. Stoga je ovaj zakonik predstavljao za širu

evropsku pravnu javnost značajan uzor u poštovanju narodnog etosnog karaktera prava.¹

U ovom radu bavićemo se specifičnijim aspektom teorije prevođenja, budući da ovde nije reč o prevođenju nekog integralnog teksta, već naša analiza obuhvata pojedine pravne termine, koji se javljaju u Bogišićevoj redakciji pomenutog zakonika.

I sam Bogišić nam u svom *Pismu prijatelju filologu* izlaže metodologiju svog rada. Navodi da će uz bilo koji stručni naziv ili izraz opisati, gde to bude potrebno, „sva svojstva stvari, posla ili odnošaja koga se izraz tiče“.² Zatim će svakom od tih pojmova dodati i izraz iz rimskog prava, a uz njega i nazive tih pojmova u pravnom jeziku pojedinih evropskih naroda. Na kraju, Bogišić namerava da nabroji glavne nazive pojmova o kojima je reč, onih pojmova koje susrećemo u srpskom ili hrvatskom jeziku, kao i onih termina kakvim ih susrećemo u narodnom običajnom pravu i jeziku, a sve u tu svrhu da ti nazivi odgovaraju potrebama našeg naroda. Bogišić oštro podvlači razliku između pravne nauke koja se stiče u školama i gde će, kako on kaže, stručni nazivi koji su tu i nužni, iako na prvi pogled apstraktni, biti objašnjeni od strane nastavnika. Za zakone pak vredi drugo pravilo budući da su oni, po svojoj prirodi i nameni, pisani za narod. To on poredi sa suprotnim običajima u zapadnom zakonodavstvu, gde su nazivi jednako uskostručni i u pravnim školama i u zakonima, koji su namenjeni za širu publiku, tj. za narod. Drugi bitan činilac u kreiranju zakona je, po Bogišiću, taj da zakoni ne samo da treba da zapovedaju već treba i da poučavaju. Ako se uzme u obzir da zakon zapoveda, onda se Bogišić pita kako će zakon zapovedati ako ga onaj kome je namenjen uopšte ne razume. Dakle, taj neko se može pravdati nepoznavanjem zakona. Stoga zakone treba da razume i narod, a ne samo pravnici. I to je, po Bogišiću, jedan od ključnih problema u kreiranju i preciznom prevođenju pojedinih pravnih termina i zakonskih regulativa na tzv. narodni jezik. Zatim on povlači paralelu između Zapada i građanskog društva u njemu i našeg društva. Naime, navodi kako je „naš narodni element, za razliku od evropskog građanskog elementa seljak i zbog toga treba sa velikom rezervom uzeti mogućnost definisanja i imenovanja pojedinih pravnih pojmova kao obrasca preuzetog sa zapada“. Dalje navodi da je naš seljak „po sreći čil i prirodom dobro obdaren, te nam za to ima biti najsvetija težnja da pazimo da dalji razvitak i obrazovanje tog najglavnijega dijela našeg naroda ne svrne sa normalnoga, prirodnoga puta. Jer, postane li naš seljak, uslijed našijeh pogrešaka, a osobito radi našeg majmunisanja, onako ograničen i tup, kao što uopšte postade seljak na Zapadu – našem narodu je odzvonilo“.³ Bogišić naglašava kako su se svi važniji pokreti, i politički i društveni, koji su na Zapadu ponikli u gradovima, kod nas nastali u selima (npr. Karađorđi, Miloši, Vučići itd.).

Pre nego što počnemo da analiziramo neko od Bogišićevih terminoloških rešenja iz njegovog *Zakonika*, osvrnimo se kratko na samo poreklo termina „zakon“ i „običaj“, čije se suštine, kako ćemo videti, držao i sam Bogišić u sastavljanju svog zakonika. Dakle, kada je reč o zakonima i običajima, na njihovu suštinu upućuje grčka reč *vóμος*, koja se javlja često, osim u pravnoj, još i u filozofskoj i retoričkoj terminologiji. Indoevropski

---

¹ Treba napomenuti da je ovaj *Zakonik* potvrđen i proglašen ukazom knjaza Nikole, 25.03.1888. godine.

² Valtazar Bogišić, *Studije i članci*, Podgorica–Beograd 2004, 99.

³ Isto, 102.

koren ove reči je *nem iz kojeg se razvila velika leksička porodica. Po E. Benvenistu⁴, prvobitno značenje ovog termina je bila zakonita podela, isključivo takva koju nalaže zakon, običaj ili opšta saglasnost, a ne prozvoljna odluka. Iz toga se izdiferenciralo značenje grčkog glagola *véμω* – „dati, podeliti u skladu sa opštom saglasnošću ili zakonom“ (franc. *attribuer*, nem. *austeilen*), tako da grčka imenica *vóμoς* ima značenje „zakon“, tj. „zakonita dodela“. Reč *vóμoς*, inače, u grčkom ima dvostruko značenje: „pesma“ i „zakon“. Već je sam Platon, ali npr. i retor Likurg, govorio o svrsishodnosti postojanja i sprovođenja određenih zakonskih normi kao uslova za postojanje države kao zajednice svih građana. Oni u tome idu i dalje, smatrajući da je krajnji cilj donošenja zakona postizanje celokupne vrline (*arete*), kao najvišeg dobra jedne države (polisa).⁵ Slično je i sa moralnim zakonima i kriterijumima koji su isprepleteni sa širim običajima i koji čine osnovu kasnije formiranih zakonskih principa i normi. Jeger u svojoj *Paidei* ističe da su utvrđeni običaji (*ἔθος* – „običaj“, „navika“) i navike (*ἥθος* – „zavičaj“, „ćud“, „narav“) važniji od pisanih zakona (*vóμoς*).⁶ Termin *ἔθος* je nastao od indoevropskog *suedh i sadrži u sebi povratnu zamenicu *sue – „svoj“ i koren *dhe u značenju „činiti“, „postaviti“ (nem. *Setzen, tun*), i odatle – „prihvatiti nešto kao svoje“ u smislu prisvajanja (nem. *sich zu eigen machen*), doslovno – „učiniti nešto svojim“.⁷ E. Benvenist navodi da je to bio prvobitno naziv društvene jedinice, čiji je svaki član svoju samobitnost, svoje ja, ostvarivao samo među svojim.

Da se vratimo na Bogišićevu kodifikaciju. On navodi da u crnogorskom društvu svako zna, po tradiciji, koje obaveze ima u svojoj kući i kako treba da ih ispunjava. Pritom je bitno da svaki pojedinac uzima te običaje kao nešto što on u potpunosti razume i zna zašto ih ispunjava, jer su oni bili deo tradicije kojom je bio okružen. Po Bogišiću, osnovni problem leži u tome što, ako mi iz običaja stvaramo zakone, onda, da bi ih neki narod i asimilovao, taj novi zakon mora imati i sadržinu i naziv jednako razumljiv u narodu. Dakle, zakon treba da bude „potpuno u skladu sa tim što je narod iz života već naučio“.⁸ Zakon ne treba da ima učene komentare, jer to opterećuje psihu samog naroda, koji treba da ga razume a samim tim i da ga se pridržava. Dakle, po Bogišiću, zakon mora da bude deo narodnog života i da bude posmatran sa narodnog gledišta, a ne sa gledišta nekog

⁴ Emil Benvenist, *Rečnik indoevropskih ustanova*, Novi Sad – Sremski Karlovci 2002, 52.

⁵ Inače, termin *vóμoς* se u savremenim jezicima prevodi kao: franc. *loi*, nem. *Gesetz*, ital. *legge*, engl. *law*. Istog korena je i pridev *vóμμος* – „običan“, „zakonit“, „koji se pridržava zakona“. Imenica *τὸ νόμιμον*, koja se često javlja u pluralu *τὰ νόμια*, takođe spada u kategoriju običajnih termina i prevodimo je kao „običaj“ ili „običajni zakoni“. U nemačkom prevodu Platonovih zakona K. Schöpsdau i H. Müller ovaj termin prevode kao „Einrichtung“ (odredba), zatim kao „gesetzlicher Brauch“ ili kao „Satzung“ (zakon). U engleskom prevodu R. G. Bury termin *νόμια* prevodi kao „law“ ili, još češće, kao „institution“. A Dies prevodi ovaj grčki termin na francuski kao „usage“. U italijanskom se ovaj termin prevodi kao „legge“, dok se u engleskom jeziku pojavljuju još i prevodi poput „custom“, „rite“, „cult“. Zakoni su svoj koren upravo imali u nepisanim običajima kao u nepisanim navikama i uzusima, koji prethode konačnoj formulaciji zakona koji se na njima faktički i temelje. Upravo ta uspostavljena običajnost sadrži supstancijalne navike i običaje jedne zajednice, koje pisani zakoni u celini nikad ne mogu obuhvatiti, a pogotovo ne u svim svojim suptilnim prelazima i nijansama.

⁶ Upor.: Verner Jeger, *Paideia*, Novi Sad 1991.

⁷ U modernim prevodima Platonovih zakona ovaj termin se obično prevodi kao nem. *Gewohnheit, Sitte*, ali i *Eigenart* (kao osobina), engl. *custom* ili *habit* i franc. *habitude, coutume*, ali i kao *tradition*, kako se obično prevodi i u engleskom jeziku, naše „tradicija“.

⁸ V. Bogišić, *Studije i članci*, 102.

specijaliste iz oblasti prava.

S druge strane, Bogišić ističe spremnost naroda da prihvati neologizme, pogotovo za ustanovu i odnose koji su se pojavili kao novi. Jedini preduslov za njihovu inkorporaciju u narod jeste da i ti neologizmi budu utemeljeni na dobrom poznavanju narodnog duha i jezika (npr. crkveni termini). Nije dovoljno da zakoni po svom sadržaju odgovaraju pojmovima, ubeđenju i potrebama naroda, već je potrebno da oni budu razumljivi i najprostijem umu. Dakle, te termine treba izvesti iz živog narodnog jezika, tj. iz svakodnevnog govora. Po tome se vidi da je cilj Bogišićevog formulisanja pravnih termina upravo njihovo dovođenje u sklad sa narodnim pravnim običajima, potrebama, duhom i životom naroda. Narod mora imati zakone koje razume i zbog toga što je ovo, kako on kaže, prvi put u njegovoj istoriji da imamo sistematski sastavljene zakone, što još nema određenih stručnih škola koje se bave njima i što ima vrlo malo pravnih stručnjaka koji bi tumačili te zakone. Bogišić stalno podvlači kako se bez razumevanja zakona ne može njima ni koristiti. Zato je, po njemu, bolje da zemlja ostane i još dvesta godina bez njih, nego da postoje pisani zakoni koji su potpuno nerazumljivi za narod, pa su samim tim i beskorisni. Ono što je veoma bitno u Bogišićevom razmatranju ove celokupne problematike je njegova premisa da je jezik glavno sredstvo za razumevanje zakona i da je pitanje o jeziku u zakonodavstvu jedno od najtežih, ako se želi da zakonik ostane sistemom i sadržajem na visini nauke, a da ga u isto vreme razume i ceo narod. Po njemu, pitanje jezika je potpuno zanemareno ne samo u zakonodavnoj teoriji nego i u praksi. On navodi neke od teoretičara koji su, ipak, ukazivali na bitna svojstva zakona⁹, a to su: *prostota, jasnost i određenost*.¹⁰

Bogišić govori i o metodu izlaganja različitih grupa zakonskih pravila, kojim redom i načinom treba izlagati pravila, i ona koja su poznata narodu tako i ona koja to nisu, kako da se izlažu konkretniji a kako složeniji, apstraktni pojmovi, ili, recimo, kako da se postupa prilikom objašnjavanja pojedinih kategorija. On smatra da opštoj teoriji zakonodavstva nije pošlo za rukom da reši čak ni najopštija pitanja o jeziku, dakle, stručnjaci nisu uopšte rešili pitanja tehničkih termina u zakonodavstvu. A od toga, po Bogišiću, zavisi razumevanje zakona. Izostala je saradnja sa lingvistima i filolozima. Bogišić navodi princip po kojem je potrebno, kada se dođe u situaciju da se imenuju neki pravni termini novi u zakonodavstvu neke zemlje, njih tvoriti pozajmljivanjem i ugledanjem na postojeće, ili stvarati nove. Pritom treba imati u vidu da tehničke termine ne izrađuju stručnjaci za stručnjake, već za narod. Obično se takvi problemi javljaju kad se donose neke uredbe koje nisu bile do tada poznate.

Osnovni postulat Bogišićevog promišljanja o ovome problemu bi bio: „Ako zakonodavac želi da bude razumljiv narodu, valja da se i služi njegovijem jezikom“. Iz toga on izvodi svoje novo pravilo: „čvrsto se držati narodnoga živog jezika; a kad je neminovna potreba odstupiti od toga: onda se čvrsto držati njegovog duha“.¹¹ Nema nikakve sumnje da Valtazar Bogišić ne bi nikad kreirao onako briljantan *Imovinski zakonik Knjaževine Crne Gore* da ga nije utemeljio na običajnom pravu vekovima kristalizovanom

---

⁹ Npr. Bekon i Monteskje.

¹⁰ V. Bogišić, *Studije i članci*, 113.

¹¹ Isto, 117.

u narodu. Štaviše, poznato je, kako je završavajući svoje remek-delo, to leto pozvao Sima Matavulja iz Herceg Novog da dođe na Cetinje i bude mu pri ruci u završnoj redakciji rukopisa, kako bi mu pravnički termini sledili duh narodnih običajnosnih izraza i jezika.

Inače, sve pomenute kategorije termina se mogu podeliti u tri grupe: termini koji se nalaze u živom narodnom jeziku, termini koji su pozajmljeni kao i termini koji su, u većoj ili manjoj meri, samostalno stvoreni. Međutim, i u okviru tih kategorija postoje posebni metodološki problemi. Tako npr. u prvoj kategoriji, gde govorimo o terminima iz živog narodnog jezika, možemo uvideti da postoje termini koji nisu poznati u svim delovima gde se taj jezik govori. Upotrebljava se samo onaj koji je svugde poznat, ali opet, ima termina čije je značenje opšte, a postoje u određenim krajevima stanovite razlike u njihovom preciznom značenju. Tako npr. u Crnoj Gori reči *lukavstvo*, *lukav*, *lukavo*, imaju više značenje umešnosti i dopuštene hitrosti, a ne neku oštru negativnu konotaciju, kao u drugim srpskim i hrvatskim pokrajinama. Tako isto reči *lupež* i *krasti* u plemenskim zavadama nisu imale negativan predznak kao što ga imaju u opštem jeziku.¹² Bogišić navodi i reči *supona*, *suponik*¹³, koje označavaju osobiti, čisto seoski ugovor i one koji ih ugovaraju. Ovi izrazi se upotrebljavaju samo u Crnoj Gori. On čak navodi kako reč *supona* Vuk Karadžić uopšte ne pominje u svom *Rječniku* živoga narodnoga jezika, dok je reč *suponik* naveo u pogrešnom obliku i značenju. Inače, zanimljivo je da se ovaj izraz pominje i u *Leksikonu obligacionog prava*,¹⁴ kao jedna od deset odrednica koja se poziva na Bogišićev *Zakonik*.¹⁵ Takve reči, po Bogišiću, treba objasniti, kako bi njihovo značenje bilo pojmljivo i za druge narode. On nam navodi ove termine kako bi potvrdio opstanak tih reči i u kodifikovanom pravu, koje vredi za taj kraj u kojem se te reči i pojavljuju, ali su istovremeno praćene uz već pomenuto objašnjenje za druge narode. Često se dešava da ista stvar, odnosi ili pojam, koji postoje u različitim mestima, gde se govori isti jezik, ima različite nazive. U tom slučaju Bogišić smatra da je najbolje uzeti onu reč koja je opštepoznata u celoj zemlji, a pored nje navesti i onu reč koja cirkuliše u određenoj sredini. Tako će svi biti upoznati i naučeni i novom terminu. Takve paralele jedino ne treba praviti kad jedna paralelna reč u drugoj zemlji ima drugo značenje, pa kao ilustraciju navodi reč *disciplina* koja u Vukovom *Rječniku* glasi *zapt*. Sinonim ove reči koji se koristi u Crnoj Gori je *stega*. Ali *zapt* u Crnoj Gori ima značenje sekvestracije, dok *stega* ima sasvim suprotno značenje u Srbiji.¹⁶ Bogišić je, tako, poveden značenjem reči *zapt* na području Crne Gore, u svom *Zakoniku* tu reč upotrebio kao dubletu za pojam sudske zabrane. Sledeća Bogišićeva primedba je ta da postoje slučajevi kad se u jeziku različite stvari, odnosi i pojmovi označavaju jednom te istom rečju. Tako on navodi primer iz

---

¹² Isto, 118.

¹³ Upor. Valtazar Bogišić, *Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru*, Podgorica– Beograd 2004, 96, 189.

¹⁴ Upor.: Ilija Babić, *Leksikon obligacionog prava*, Beograd 2008, 358.

¹⁵ Bogišićevo određenje ovog pojma u njegovom *Zakoniku* (član 892) glasi: „Supona je kad nekoliko kuća svoju životinju ili dio nje izmiješaju, pa razdijelivši je na struke (mlad, ovce, koze, volove itd.), svakoj struci postave po pastira, te ih sve ujedno opreme na pašu, gdje sav gnoj pomiješane stoke biva za suponičku zajednicu.“

¹⁶ Bogišić navodi da se u Vukovom *Rječniku* reč *stega* pojavljuje u značenju „verachärfte Polizei“, „Cordon gegen die Pest“ i sl.

Napoleonovog zakonika, gde izraz *enfants naturels*, kad mu se nasuprot stavi *enfants legitimes*, označava nezakonitu decu, ali kad mu se nasuprot stavi izraz *enfants adoptifs*, ovaj pojam ima sasvim drugo značenje i to obične, zakonite dece.¹⁷ Ove reči imaju više značenja u običnom jeziku, stoga se njihovim smeštanjem na posebno mesto u rečenici ili stavljanjem nasuprot neke druge reči pravi jasna distinkcija u njihovom značenju. Tako je poznato da reč *pravo* ima u narodnom srpskom jeziku nekoliko značenja: *ius* (u smislu *facultas* – vlast), *iustum*, *directe*, *vere*.¹⁸ U prvom slučaju je imenica, u drugom pridev, u trećem i u četvrtom prilog. Iako su im značenja srodna, opet po gramatičkim pravilima i po mestu gde se nalaze u rečenici ove se reči međusobno razlikuju u značenju. Kao jedna od nedoumica za Bogišića javila se i reč *dužnik*, koja se u narodnom jeziku javlja i kao *debitor* i kao *creditor*. Tu takođe postoji nesavršenost u pogledu precizne terminologije, gde se istom rečju označava i onaj koji je dužan i onaj kojemu se duguje. Bogišić za ove pojmove pravi kontrastivnu analizu, tako što navodi da je u romanskim jezicima bilo lako, na osnovu njihovog porekla, napraviti izraze po latinskom modelu – tako, na primer, u italijanskom imamo izraze *creditore* i *debitore*, dok se u francuskom javljaju izrazi *créancier*, *débiteur* itd. Kao dokaz nesavršenosti nemačke terminologije, Bogišić navodi pojavu da u nemačkom jeziku reč *Schuldner* označava i pojam *debitor* i pojam *creditor*, dok reč *Gläubiger* navodi kao primer „ropskog“ prevoda latinske reči *creditor*, kao što je kod nas, na primer, prevedena italijanska reč *firma* kao *tvrtka*.¹⁹ Takođe, Bogišić navodi i englesko rešenje ovog terminološkog problema, tako što kaže da su oni usvojili latinski naziv u nepromenjenom obliku za *creditor*, a sa malom izmenom i reč *debitor* kao *debtor*. Kod nas on navodi primer prevoda ove reči kao *dužnik* za debitor i kao *vjerovnik* i *povjerilac* za creditor.²⁰

Drugu veliku grupu termina predstavljaju pozajmljeni termini. Bogišić se ovde zalaže za razložni purizam. Postoje slučajevi kad je narod sam primio neku reč iz tuđih jezika. Tu bi trebalo pažljivo izviditi, da li postoji u narodnom jeziku neki koreniti sinonim za taj termin, ili ne. Po Bogišiću, narodnom jeziku bi trebalo dati prednost u odnosu na neki strani jezik. Tako on navodi primer iz turskog jezika, gde svaka reč ima korenski slovenski izraz. Očigledno je da treba pronaći odgovarajući ekvivalent u srpskom, jer na Primorju sve vrvi od italijanizama, dok u drugim srpskim zemljama ima dosta turcizama i te dve regije se međusobno ne razumeju.²¹ Reči *rizik*, *kapara*, *interes*, po njemu, mogu da ostanu takve kakve jesu.

Kad su u pitanju reči koje se posuđuju, one mogu biti preuzete u datom obliku, ili prevedene, kao prevedenice, ili se stvaraju nove po tuđim obrascima. Narod ih obično uzima takve kakve su, dok književnici i pravnici teže da ih prevode. Nije dovoljno nekoj reči dati književni oblik, već je potrebno i da ona bude pojmljiva narodu. Tehnički se izrazi kao i ostale reči i izrazi živog jezika stvaraju pod uticajem istorijskih događaja, ekonomskih prilika, verovanja, predanja, koja su, umnogome, različita od celog istorijskog života nekog stranog naroda, pa su, samim tim, i određenoj zajednici

¹⁷ V. Bogišić, *Studije i članci*, 119, 137–147.

¹⁸ Isto, 119.

¹⁹ Isto, 120, 126.

²⁰ V. Bogišić, *Opšti imovinski zakonik*, 190–191.

²¹ V. Bogišić, *Studije i članci*, 120.

nepristupačni za njihovo poimanje. Apsurd u prevodenju ovih termina se javlja upravo onda kad ni sam prevodilac ne shvati pravo značenje neke reči ili termina. Tako Bogišić navodi primer reči *laudemium*, koju neki, misleći da dolazi od latinske reči *laudare*, prevode kao hvaljevina. Bogišić takođe navodi primere kada se u romanskim jezicima latinskim pravnim terminima daje samo gramatički završetak živoga jezika, a sve drugo ostaje latinsko, npr. *reivindicatio*, u engl. *revendication* ili u ital. *rivendicazione*. Te reči su narodu nerazumljive. Nekad dolazi i do skraćenja pojedinih termina. Tako se npr. francuski termin *prescription*, ital. *prescrizione*, zasniva samo na prvoj reči od latinskog termina, koji bi u svom punom obliku glasio: *praescriptio longi temporis*.²² Bogišić primećuje da se naši stručnjaci ustručavaju da formiraju termine iz staroslovenskih ili starosrpskih pismenih spomenika.

I, naposljetku, treću kategoriju predstavlja stvaranje termina, više ili manje, samostalno. Kada prevodioci zakona više ne mogu da iznađu narodni termin, niti za njega mogu da nađu odgovarajući ekvivalent u nekom drugom jeziku, onda oni posežu za stranim izrazima i terminima. Oni tada, manje-više, stvaraju sami termine koji su im potrebni, ali treba zadovoljiti glavnu nameru, da je taj termin svakom pristupačan. Svaki narod gleda na neku stvar, pojavu ili odnos sa svoje tačke gledišta, tj. prema tome koje je od svojstava dotične pojave u početku na njih ostavilo najjači utisak. Tako, na primer, pojam čitanja se kod nekih naroda zasniva na pojmu sabiranja (*legere, lesen, brati*). Drugi su sastavljajući tu reč više mislili o brojanju (*čitati* itd.). Na primer, ako neko može nešto što je naučio i da ponovi, kaže se „znati naizust“, kod drugih naroda bi to bilo „znati sa spoljašnje strane“ – *auswendig*, dok se u nekih to prevodi kao „znati napamet“ – *a mente, a memoria*, a u nekih, opet, „znati srcem“ – *par coeur*. I ovde nam Bogišić daje svoje pravilo i metod: svaki onaj koji tvori termine mora da ima poseban dar, sposobnost i spremu za samostalno stvaranje termina, a to, samo po sebi, predstavlja proročanski dar.²³

Iz ovoga se može zaključiti da se Bogišić u pisanju svog *Zakonika* držao sledećih osnovnih postulata: a) novi termin se može objasniti u samom tekstu, tamo gde se prvi put nađe; b) sama rečenica u kojoj se najpre nađe neologizam, može biti sastavljena tako da bi se, polazeći od konkretnoga ka apstraktnom, od poznatijeg ka nepoznatijem, novi termini objasnili onim redom kojim reči dolaze jedna za drugom; c) svi neologizmi koji su ušli u zakon ili zakonik mogu se objasniti na zasebnom i zato određenom mestu.²⁴

Iz svega dosad rečenog možemo, povodeći se za Bogišićem, zaključiti da u prevodenju i u pravilnom odabiru pravnih termina moramo poštovati sledeće postulate:

1. Potpuno razumevanje pravnih tehničkih termina,
2. Pisati zakone za narod a ne za pravne stručnjake,
3. Upotrebljavati što više izraza koji su već prisutni i uvreženi u narodnom predanju i običajnom pravu,
4. Narod da bi poštovao zakone mora i da ih razume,

---

²² Isto, 122.

²³ Isto, 123.

²⁴ Bogišić kao primer pominje Justinijanove *Pandekte*, u čijoj poslednjoj knjizi on posvećuje posebnu pažnju upravo ovom problemu: *de verborum significatione*.

5. Ne treba praviti pogrešne paralele ili interpretacije pojedinih stranih izraza, što se često dešava i sa postavljanjem etimologija neke određene reči,
6. Greške se javljaju kad tvorac pravnih termina ne pronađe ni u prirodu prava ni u prirodu jezika.

Ovome još treba dodati i neophodnu saradnju pravnika, istoričara prava, lingvista i filologa. Bez te saradnje izostaje uspeh u kreiranju i razumevanju različitih pravnih termina, pa samim tim ni zakoni neće biti integrisani na pravi način u svest onih kojima su i namenjeni. Bogišić je i sam konsultovao najbolje hrvatske i srpske filologe (npr. Đuru Daničića) i tako je, kako on kaže, „rešetao“ pojedine termine. Njegov je stav, u pogledu na ovo pitanje, bio da zakoni, osim što treba da *zapovedaju*, moraju i da *poučavaju*. Prema tome, čovek može znati samo ono što i razume, i stoga zakonodavac mora imati na umu da njegove zakone mora svako razumeti, kako se neko ne bi mogao ispričati neznanjem tih zakona. Bilo bi, možda, interesantno proučiti do koje mere je na Bogišićevo poimanje običajnog prava i zakona uticalo njegovo klasično obrazovanje, koje je stekao kod katoličkog sveštenika Zafrona u Cavtatu, kao i u kojoj meri mu je to obrazovanje omogućilo dublje prodiranje u etimologiju pojedinih grčkih i latinskih termina.

Literatura:

- Babić, I., *Leksikon obligacionog prava*, Beograd 2008.
Benvenist, E., *Rečnik indoevropskih ustanova*, Novi Sad – Sremski Karlovcima 2002.
Bogišić, V., *Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru*, Podgorica–Beograd 2004.
Bogišić, V., *Studije i članci*, Podgorica–Beograd 2004.
Jeger, V., *Paideia*, Novi Sad, 1991.
Luković, M., *Bogišićev Zakonik: priprema i jezičko oblikovanje*, Beograd 2009.

THE PROBLEM OF ADEQUATE TRANSLATION OF BASIC LEGAL TERMS IN BOGIŠIĆ *GENERAL PROPERTY CODE*

Summary

This paper is based on contrastive analysis of key legal terms: law (*vóμος*), ethos (*ἔθος*) and customary law. For this purpose we considered the ancient original meaning of these terms, their interpretation and use in modern European and Slavic languages. We discuss here how Valtazar Bogišić created and incorporated old, pre-existing customary terms in his *General Property Code for the Principality of Montenegro*. In particular, we consider the method which the lawyer uses in comparing legal terms in Latin, German, French and Slavic languages and their integration into the linguistic environment of the Montenegrin population. On some examples of the *Code*, we examine to which extent Bogišić managed to reconcile the traditions and character of the Montenegrin people with legal norms, especially with the European legal tradition.

Keywords: Valtazar Bogišić, *General Property Code for the Principality of Montenegro*, legal terminology, codification, customs, methodology, linguistics, contrastive analysis, neologisms.